

– Hakemli Makale –

Dil Öğretiminde Materyal Tasarım Yaklaşımları: İ'râb Odaklı ve Konu Merkezli Tasnif Metotlarına Şuzûru'z-zeheb ve Katru'n-nedâ Çerçevesinde Analitik Bir Bakış*

Murat TALA

Öğr. Gör. Dr., N. Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı
mtala70@gmail.com

öz

Gramer meselesi dil öğretiminin en temel problemlerindedir. Dil ve gramer öğretiminde klasik ve modern birçok yaklaşım vardır. Arap dili ve grameri öğretiminde özellikle iki klasik yaklaşım öne çıkar. Bunlardan biri Arap dilindeki i'râb kategorisini merkeze alan *i'râb odaklı anlatımdır*. Bu yaklaşımda aynı i'râb özelliğini taşıyan öğeler, farklı konuların bir parçası olsalar dahi aynı üniteye işlenir. Diğeri *konu merkezli anlatımdır*. Bu yaklaşımda ise, aynı konunun parçaları tek bir üniteye işlenir, türleri farklı olsa da konunun tamamlayıcı i'râb özellikleri aynı konu içinde ele alınır. Her iki yaklaşım dil öğretiminde farklı avantaj ve dezavantajlar sağlar.

Bu çalışmada dil öğretimi ve materyal tasarımında *i'râb odaklı anlatım metodu* ve *konu merkezli anlatım metodu* şeklindeki iki klasik yaklaşım karşılaştırmalı olarak inceleneyecektir. Çalışmada model ve örnek zemin olarak *Şuzûru'z-zeheb* ve *Katru'n-nedâ* adlı eserler incelenecektir. Bu bağlamda, her iki yaklaşımın güçlü ve zayıf yanları ile avantajlı ve dezavantajlı tarafları belirtilecektir. Ayrıca bu iki yöntemin bugünkü dil öğretim ders kitaplarındaki rolü hakkında da sonuçlar çıkarmaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Arap dili öğretimi, klasik dil öğretimi, dil öğretim metodu, materyal tasarımında klasik metot, klasik telif metodu.

* Bu makale "1st International Black Sea Conference on Language and Language Education, September 22-23, 2017" başlıklı sempozyumda sunduğumuz ve 2017 yılında elektronik olarak yayınlanan "Dil Öğretiminde Öge ve Cümle Merkezli İki Klasik Yaklaşım: İbn Hişâm'ın *Katru'n-nedâ* ve *Şuzûru'zeheb* Adlı Eserlerindeki Metotlara Analitik Bir Bakış" başlıklı sözlü bildirimizden geliştirilip değiştirilerek, kavramlaştırılmaları ve teorik zemini gözden geçirilerek ve kaynakları zenginleştirilerek yeniden üretilmiştir.

Material Arrangement Approaches in Language Teaching: An Analytical View of the İ'ráb-Focused and Subject-Oriented Methods in the framework of *Şuzûru'z-zeheb* and *Katru'n-nedâ*

The topic of grammar is the basic problem of language teaching. There are many classical and modern approaches in language and grammar teaching. In the teaching of Arabic language and grammar, two classical approaches are especially emphasized. One of them is the "i'ráb-focused narration approach" that centers the i'ráb category in the Arabic language. In this approach, the same i'ráb characters are described in the same unit even if they are part of different subjects. The other is the "subject-centered narration approach". In this approach, parts of the same subject are processed in a single unit, while complementary i'ráb features of the subject are treated in the same subject, even though their types are different. This creates different advantages and disadvantages in language teaching.

In this study, two classical approaches the "i'ráb-focused narration method" and "subject-centered narration method" in language teaching and material design will be examined comparatively. In the study, the works of *Şuzûru'z-zeheb* and *Katru'n-nedâ* will be examined as model and sample ground. In this context, the strengths and weaknesses of both approaches and their advantages and disadvantages will be indicated. We will also try to draw conclusions about the role of these two methods in today's language teaching textbooks.

Key Words: Arabic language teaching, classical language teaching, language teaching method, classical method for material design, classical copyright method.

GİRİŞ: KLASİK ARAP DİLİ ÖĞRETİMİNE GENEL BAKIŞ

Arapça Hami-Sami ailesine mensup bir dil olarak kategorize edilir. Bu dil ailesi Sami, Mısır, Libya-Berber ve Kuşî dillerini içine alır. Bu dillerin eski Mısır dili aracılığıyla Afrika dilleriyle yakınlığı vardır. Sami dilleri batı ve doğu olmak üzere iki farklı gruba ayrılır. Doğu grubunda sadece çivi ile yazılan Akkadça vardır. Bu dil M.Ö. dördüncü yüzyıla kadar Babil Krallığının önemli kültür dili olarak varlığını sürdürür. Batı grubu Kenanca (Fenikçe), Yahudi dili, Arapça ve Habeşçe'yi kapsar. Sami dil grubuna giren dillerin en belirgin örneği Arapçadır. Bu dil Arap yarımadasından Malta dahil Fas'a kadar geniş bir havzada konuşulur. Özellikle güney Arapça eski ve yeni Habeşçe'yi ve Habeş Yahudilerinin bir lehçesi olan Falaşaca'yı içine alır. Sami dillerini Hint-Avrupa dillerinden ayıran özellik, sesli harflerin ikinci derecede rol oynamasıdır. Kök, Sami dillerinde sözcüğün temelini oluşturur. Arapça sözcükler [en az] üç sessiz harf üzerine kurulur.¹

Arapçanın bükümlü dil özellikleri taşıması, morfolojik (sarfi) bakımdan zengin bir yapıda olmasını sağlar. Aynı şekilde dilbilgisel (gramatik) ve

¹ Kıran, Zeynel ve Kıran, Ayşe Eziler, *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayınları (Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş dördüncü baskı), 2013, s. 40-41.

sözlüksel (leksikolojik) zenginliği, onun modern dünyadaki varlığını kültürel ve bilimsel ihtiyaçları en yüksek düzeyde karşılayacak düzeyde sürdürmesine imkân tanır.²

Arap dili alanında yapılan ilk gramer araştırmaları, Arapçanın asıl kullanıcıları olarak idealize edilen bedevilerin konuşmalarındaki linguistik olguları açıklamaya yönelir. Söz konusu ilk araştırmaların Arap dilini betimleme veya öğretme amacı taşımaz.³ Ancak Arap dilindeki linguistik olgular genel olarak belirlendikten sonra, Arapçayı ilmî olarak öğretme gereksiniminden dolayı sistematik gramer öğretimine ihtiyaç duyulacağı açıktır. Hicri dördüncü asrın ilk yarısından itibaren yazılan Arap gramer kitapları ve daha sonraki dönemlerde bu alanda yazılan kitapların çokluğu da bu fikri destekler mahiyetindedir.

Eğitim ve öğretim söz konusu olduğunda süreç, amaç ve hedef öğrenci profili (öğrenci gerçeği) hususları doğrudan gündeme gelir. Bu üçü, uygulanacak müfredat, öğretim materyalinin içeriği ve ders programının oluşmasında doğrudan etkilidir. Ancak öğretim metotlarının tayininde hedef kitlenin durumu ve öğretim amacının daha belirleyici olduğu açıktır. Dil öğretiminde durum benzerlik gösterir. Zira süreç, amaç ve hedef öğrenci profili gibi hususlar; öğretim materyali, müfredat ve ders programını şekillendirdiği gibi öğretim metotlarının belirlenmesinde belirleyicidir. Çünkü temel seviyede (elementary) dil öğrenen bir öğrenciye orta (intermediate) ya da ileri (advanced) düzeyde bir materyal ve metotla dil öğretimi uygulanmasının, öğrenmeyi zorlaştırıp öğretim amacının gerçekleşmesine engel olacağı açıktır.

Klasik eğitimde öğretimin farklı seviyelerde gerçekleştiği ve her seviyede muhtelif materyaller kullanıldığı dikkat çeker. Nitekim Gazzâlî, bazı ilim dallarında yazılan kitapların ilmî seviyelerine işaret ederken, iktisâr (temel düzey), iktisâd (orta düzey) ve istiksâ' (ileri düzey) şeklinde üçlü bir derecelendirme yapar.⁴ Ancak bütün kitapları bu üç kategoriden birine net

² Gündüzöz, Soner, "Arapça Öğretiminde Başvurulacak Bazı Yöntem ve Teknikler Pedagojik Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 29, Samsun, 2010, s. 36-37.

³ Versteegh, Kees, "Arap Dili Öğretiminin Tarihçesi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çev. Muhammet Gündoğan, sayı: 16, yıl: 2007, İstanbul, 2008, s. 334.

⁴ Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, Dâru İbn Hazm li't-tibâa ve'n-neşr ve't-tevzî', Beyrut, 2005, s. 49, 51; Saçaklızâde, Muhammed b. Ebîbekr el-Mer'âşi, *Tertîbü'l-ülûm*, nşr. Muhamed b. İsmâil es-Seyyid Ahmed, Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1988, s. 208-214.

olarak yerleştirmek her zaman mümkün değildir. Çünkü bazı kitaplarda karma bir seviye görülür. Gazzâlî'nin söz konusu l taksimi her ne kadar göreceli olsa da ilmî kitapların derecelendirilmesi, içeriklerinin belirlenip tertip ve tasnif edilmesinde oldukça faydalı bir işleve sahiptir. Nitekim ders materyallerinin tespiti ve medrese müfredatının belirlenip derecelendirilmesi gibi hususlarda bu üçlü taksim, Gazzâlî sonrası ęretim sistemi üzerinde oldukça etkili olur.⁵ Bu durum, ders materyali olarak hazırlanan dil ęretim kitaplarında daha belirgindir. Kısaca, Arap dili ęretiminde gramer kitaplarının telifi ve materyal tasnifi hususlarında uygulanan temel kategoriler iktisr, iktisâd ve istiksâ' olarak üç kategoride ele alınsa da ara ve geçiş mahiyetindeki karma kategorilerle beraber genel görünümün řu Şekilde belirginleştiği ifade edilebilir:

a-Temel seviye (iktisr)

b-Temel-orta (iktisr-iktisâd)

c-Orta seviye (iktisâd)

d-Orta-ileri seviye (iktisâd-istiksâ')

e-İleri seviye (istiksâ')

f-Tahkik ve yeniden üretim/üst ileri seviye (mnteh-ibd')

Temel seviye kitapları, söz konusu ilim dalının genel çerçevesini en yalın Őekliyle sunar. Zira temel seviyedeki bir kitabın renilmesiyle o ilme dair zorunlu meselelere aşına olunur. Ayrıca temel seviyede bir dil edinimi sağlanır. Bunlara basit seviye ya da başlangıç seviyesi demek gerçeği tam yansıtmaz. *currmiyye* ve Birgiv'nin (. 981/1573) *Avmil-i Cedd* temel seviyedeki dil ve gramer üretim kitaplarına birer örnektir.

Orta seviye kitaplarında ise temel seviyede verilen bilgilerin daha derin ve ayrıntılı olarak işlendiği görülür. Bu seviyedeki kitaplarda, temel konulara ek olarak bazı ihtilafly gramer meselelerine, Arap gramerinin bazı üslup özelliklerine ve tamamlayı konulara yer verilir. Bu aşamada dil tarihi, dilbilim, anlam bilim, yorum bilim ve dil felsefesi gibi alanlarla ilgili içerikler verilmeye başlar. İbn Hişâm'ın (. 761/1360) *şuzûru'z-zeheb* ve *Katru'n-nedâ* adly eserleri ile Birgiv'nin *Izhru'l-esrr*'ı orta seviyedeki dil ve gramer üretim kitaplarına örnektir.

⁵ Gazzâlî'nin, ilimleri derecelendirme hususunda yaptığı bu üçlü tasnifin, Osmanly medrese müfredatına etkileri ve belâgat ilmine uygulanışına dair bir örnek için bk. şimşek, Sultan, "Sahn-ı Semn Tetimme Medreseleri'nde Arap Belâgatının ęretimi ve Sekkk'nin Miftâhu'l-ulûm Adly Eseri", *Osmanly'da İlim ve Fikir Dünyası –İstanbul'un Fethinden Süleymaniye Medreselerinin Kuruluşuna Kadar-* (Ed. Ömer Mahir Alper-Müstakim Arıı), Klasik Yayınları, İstanbul, 2015, s. 86-87.

İleri seviye kitaplarında, temel ve orta seviyenin konu içeriği, şematik ve tematik olarak muhafaza edilir ve bunlara bazı yeni konular eklenir. Ancak bu seviyedeki kitaplarda dikkat çeken en temel özellik, Arap gramerinin tartışmalı hususları ve üslup meselelerinin yanı sıra, dilin en ince ayrıntılarına, dilbilim, anlam bilim, dil felsefesi gibi alanların konu ve metotlarına ağırlıklı olarak yer verilmesidir. İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) *Kâfiyye* ve İbn Mâlik'in (ö. 672/1274) *Elfiyye* adlı eseri ileri seviyedeki dil ve gramer öğretim kitaplarına örnektir.

Burada şu hususa işaret etmek gerekir: İleri düzey kitaplar arasında, Teftâzânî'nin Arap dili alanında yaptığı çalışmalarda izlediği gibi, tahkîkî metotla⁶ ele alınan eserler vardır. Bu eserlerden bazılarını ileri düzey içinde değerlendirmek ya da daha üst müstakil bir düzeyde mülâhaza ederek *tahkik ve yeniden üretim seviyesi* (üst-ileri seviye) şeklinde ayrıca değerlendirmek mümkündür. Abdurrahman el-Câmî'nin (ö. 898/1492) *el-Fevâidü'z-zıyâiyye (Molla Câmî)* adlı eseri bu seviyenin kitapları arasında sayılabilir. Yine belâgat öğretiminde Teftâzânî'nin (ö. 792/1390) *el-Mutavvel* ve *Muhtasarü'l-meânî* adlı eserleri bu düzeydeki eserlerdendir.

Yukarıda işaret edildiği üzere bu çalışmada metotlarını inceleyeceğimiz *Katru'n-nedâ* ve *Şuzûru'z-zeheb* adlı eserler, klasik Arap dil ve grameri öğretiminde orta seviyede yer alan kitaplardandır.

1.GRAMER ÖĞRETİMİ VE MATERYAL TASARIMINDA KLASİK YAKLAŞIMLAR

Nahiv ilmi alanında günümüze gelene dek bir kısmı genel, bir kısmı da özel konularda binlerce eser telif edilir. Fakat bu kadar eser içerisinde aynı esere yazılmış şerhler hariç, konuların tertibi açısından birbiriyle aynen örtüşen iki eser bulmak zordur. Ancak konuların tertibindeki bu farklılığa rağmen takip edilen yöntem açısından eserleri belli gruplara ayırmak mümkündür. Bir takım eserler kelime türlerine göre tasnif edilerek yazılır. Bu tür eserlerde önce isimler, sonra fiiller, sonra harfler konusu ele alınır. Bir takım eserler *îrâb* hareketlerine göre tanzim edilir. Bunlarda önce *merfûlar*, sonra *mansûblar* sonra da *mecrûrlar* incelenir. Bir takım eserler de

⁶ Benli, Ali, "Fatih Dönemi Alimlerinden Musannifek (ö. 875/1470) ve Nahiv Usulüne Dair Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası –İstanbul'un Fethinden Süleymaniye Medreselerinin Kuruluşuna Kadar-* (Ed. Ömer Mahir Alper-Müstakim Arıcı), Klasik Yayınları, İstanbul, 2015, s. 75.

kelimelerin cümledeki görevlerini esas alarak tasnif ve telif edilir. Bunlarda da önce isim cümlesi ve öğeleri, sonra fiil cümlesi ve öğeleri, daha sonra da isim ve fiil cümlelerini tamamlayan öğelerle ilgili başlıklara yer verilir.⁷

Arap gramerinin (nahiv) en belirgin özelliği i'râb olgusudur (i'râb fenomeni). İ'râbı ortaya çıkaran ise âmildir. Cümledeki öznellik, nesnelik ve tamlayan olma anlamları raf, nasb ve cer alametleri ile gösterilir. İşte bu anlamların oluşmasına sebep olan etkenler âmil diye adlandırılır. Kısaca özel bir anlam ifade etmek için kelimenin sonunun belli bir şekilde okunmasını gerektiren şey âmildir.⁸ İ'râb olgusu "âmil teorisi" ile izah edilir. Zira âmil olmadan Arapça cümlede yer alan kelimelerin birbirleri arasındaki gramatik ilişkiyi keşfedip cümleyi anlamlandırmak mümkün görünmez. Âmil özellikle Arapçayı yeni öğrenmekte olan öğrenim sürecindeki Araplar ve Arapçayı ikinci bir dil olarak öğrenenler için hayati bir öneme sahiptir. Tarihsel süreç içerisinde âmil teorisine karşı İbn Madâ başta olmak üzere belli sayıda alimden başka karşı çıkan olmaz. Karşı çıkanlara diğer alimler tarafından gerekli ikna edici cevaplar verilir. Karşı çıkış nedenlerinin tutarlı olmadığı ispatlanır. Böylece âmil fikrine karşı olanların âmilin yerine ikame edilecek bir gramer sistemi geliştiremediği açığa çıkar.⁹

İbn Madâ'nın düşüncelerini temel alarak yirminci yüzyılda âmil teorisini nahivden çıkararak onun yerine cümlenin başka karineleriyle Arapça cümleyi analiz etme girişiminde bulunanların görüşleri kabul görmez. Arapça öğretimi hâlâ Arapça cümlenin âmil esaslı yapısına göre devam eder. Amille yakından ilişkili görülen ikincil ve üçüncül illetlerin Arapça öğretiminin ilk ve orta merhalelerinden kaldırılarak gramerin sadeleştirilmesini ikincil ve üçüncül illetler gibi konuların uzmanlık seviyesinde ve üniversite düzeyinde öğretilmesi gerektiğini savunan görüşler haklı görülür. İ'râb âmilin neticesi olduğundan Arap gramerinden âmilin çıkarılması düşüncesi i'râbın da önemsenmemesi anlamına gelir. Âmilin neticesi olan i'râb fikrinin Kur'an'ın doğru okunması ve Arap dilinin yanlış konuşma ve yazmadan (lahn) korunması amacından doğduğu bilindiğine göre âmilin ve i'râbın ihmali Kur'an'ın doğru anlaşılabilmesi problemini ortaya çıkarır. Âmil teorisi yerine rütbe fikrinin ikamesi her zaman ve bütün Arapça cümle örnekleri için geçerliliği olmayan bir yaklaşımdır. Âmil teorisi aynı zamanda Arapça dil

⁷ Hamd, Gânim Kadûri, "Nahiv Eserlerinin Te'lifinde Takip Edilen Yöntemler", çev. Ali Bulut, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VIII, 2008, sayı:1 (s. 375-387), s. 375.

⁸ Tehânevî, Muhammed Ali, *Keşşâfu istilâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*, nşr. Ali Dehrûc, Mektebetü Lübnân en-Nâşirûn, Beyrut, 1996, II, s. 1160.

⁹ Kınar, Kadir, "Arap Gramerinde Âmil Teorisi", *Bilimname*, XI, 2006/2 (s. 157-179), s. 178.

öğretiminde büyük kolaylık sağlayan bir özelliğe sahiptir. Bu açıdan bakıldığında âmil düşüncesi Arap dilinin mantığını yansıtır. Bu mantık bir defa kavrandığında onu bütün Arapça cümle örneklerine uygulamak kolay olmaktadır. Âmil Arap dili binasının üzerine yükseldiği temel kaideyi oluşturur. Onun yıkılması halinde Arap dilinden söz edilemez.¹⁰

Kısaca, i'râb olgusunun temel bileşenleri *âmil*, *ma'mûl*, *amel* ve *alamet* şeklinde belirginleşir. İ'râb ve nazım (sözdizimi) hususları, hem Arap dili öğretimine hem de dil öğretim materyallerinin şekil, tasarım ve tasnifine doğrudan etki eder. Bunun bir gereği olarak Arap gramer kitaplarında, cümlenin öğelerinin öğretimine başlamadan önce, farklı i'râb özelliklerinin nasıl gösterileceğine dair bir giriş bölümü bulunur. Mu'rablık ve mebnîlik durumlarının çeşitleri ile bunların her birini açıklayan göstergeler ayrıntılı olarak verilir.

Arap dilinde klasik öğretim metotları ve materyal tasarım şekillerine geçmeden önce i'râb olgusundan kısaca bahsetmenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

İ'râb, Arap gramerinde kelime ve cümleleri etkileyen âmillerin değişmesi sebebiyle, aynı öge üzerinde meydana gelen lafzî, takdîrî ya da mahallî değişim olgusuna gönderme yaparken kullanılan bir terimdir. Örnek: *إِنَّ الْكِتَابَ مُفِيدٌ* *Kitap muhakkak faydalıdır* ve *كَانَ الْكِتَابَ مُفِيدًا* *Kitap faydalıydı*.¹¹ Kısaca, sözdizimindeki kelime (isim-fiil-harf) ve yancümlelerin öge durumuna işaret eden i'râb olgusu, cümledeki kelimelerin ve diğer unsurların gramatikal görevlerinin değişmesi sonucunda i'râb göstergelerinin gerçekten veya hükmen değişmesini ifade eder.¹²

Arap dili öğretiminde, cümlede bulunan tüm kelimeler, i'râbı olanlar ve olmayanlar diye en temel iki kategoride ele alınır. İ'râbı olmayanlar, cümle içinde farklı yer, görev ve anlamlarda kullanılsalar dahi i'râb göstergeleri açısından her hangi bir değişime uğramaz ve değer taşımazlar. Ancak bunların

¹⁰ Kınar, "Arap Gramerinde Âmil Teorisi", *Bilimname*, XI, s. 178.

¹¹ Bâbetî, *Azîze Fewvâl, el-Mu'cemu'l-mufassal fi'n-nahvi'l-arabî (I-II)*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 2004, I, 194-195.

Bu iki örnekte *الكتاب مفيد* ve *الكتاب مفيداً* kelimelerinin son hareketlerinin değişmesine neden olan etken, başlarına dahil olan âmillerin değişmesidir. Çünkü *إِنَّ* âmili, isminin (öznesi) sonunun fethalı olmasını, haberinin (yüklemi) sonunun ise dammeli olmasını gerektirmektedir. Buna karşın *كَانَ* âmili, isminin sonunun dammeli, haberinin sonunun ise fethalı olmasını zorunlu kılmaktadır. Kısaca, kelimelerin başındaki âmiller değişince i'râbları ve i'râb göstergeleri değişmektedir.

¹² Tenûhî, Muhammed ve el-Esmer, Râcî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi 'ulûmî'l-lüğâ: el-elsuniyyât*, nşr. İmîl Yâkub, Dâru'l-kutubî'l-ilmîyye, Beyrut, 2001, I, 75.

cümleden çıkarılmaları anlam kayıplarına neden olur. Bazen temel cümlelerin yargısının bozulmasına hatta cümlelerin tamamen yargısız kalmasına yol açar. Dolayısıyla i'râbı olmamak "boş" ya da "önemsiz" anlamına gelmez. Zira i'râbı olmayan kelimeler çoğunlukla cümlelerin temel öğelerinden biri olmasalar da geçmiş zamanlı (mâzî) fiil cümlelerinde olduğu gibi bazen cümlelerin yüklemi olurlar. Örnek: *جاء عليّ إلى المَدْرَسَةِ Ali okula geldi.* Bu cümleden yüklem çıkarılırsa kalan kısım tam bir hüküm ifade etmez.¹³

Arap dilinde gramer öğretiminin omurgasını teşkil eden i'râb olgusunun, lafzî, takdîrî ve mahallî olmak üzere¹⁴ üç üst kategoride şekillendiğine işaret edilmişti. Bu üç kategori altına giren i'râblar ayrıca, merfû', mansûb, mecrûr ve meczûm olmak üzere dört alt kategoride incelenir. Bunlardan merfû' ve mansûb olma özelliği isimler ve fiiller arasında ortaktır. Buna karşın mecrûrluk isimlere, meczûmluk da fiillere özgüdür.¹⁵ Harfler ve i'râbdan mahalli olmayan cümleler, söz dizimi içerisinde anlam ifade etmelerine rağmen, belli bir öge değeri taşımadıklarından dolayı hiçbir i'râb kategorisinde değerlendirilmezler. Ancak yine de i'râbı olsun veya olmasın cümle içinde zikredilen tüm kelime, yancümle vb. unsurlar, öğrenciye ayrı ayrı öğretilir ve cümle içindeki yerleri gösterilir. Kısaca, i'râb olgusu üzerine yoğunlaşmadaki asıl maksat, cümledeki sözdizimini ve vurgulanmak istenen anlamı doğru kurmak olmalıdır.

Arap dili öğretiminde cümlelerin öğelerinin, i'râbı olanlar ve olmayanlar şeklinde iki temel kategoriye ayrıldığı; i'râbı olmayanların –fiiller dışında– cümlelerin temel unsurları arasında yer almasalar bile onun anlamında etkili oldukları; i'râbı olanların ise merfû', mansûb, mecrûr ve meczûm şeklinde dört kısımda incelendiği gibi hususlara işaret edilmişti. Şimdi Arapçada i'râbı olan öğeleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Merfû' i'râb alan öğeler: Bu öğeler cümlede genel olarak özne ve yüklem olarak görev yaparlar. Örnek: Fâil, nâib-i fâil, mübtedâ, haber, kâne

¹³ *جاء عليّ إلى المَدْرَسَةِ* "Ali okula geldi" cümlesinin yüklemi *جاء* "geldi" sözcüğüdür. Temel cümlelerin yüklemi olan bu kelimenin i'râbı yoktur. Cümleden çıkarılması, "Ali okula..." şeklinde tamamlanmamış bir anlam ortaya koyacak ve temel cümlelerin hükmünün ortadan kalkmasına neden olur. Buna göre, "i'râbı olmamak" ifadesinin "anlam değeri olmamak ya da her durumda cümlelerin temel esaslarından biri olmamak" şeklinde bir anlam taşımadığı anlaşılır.

¹⁴ Bâbetî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi'n-nahvi'l-arabî*, I, 194-195; Ayrıca bk. Tenûhî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi 'ulûmi'l-lüğâ*, I, 75-76.

¹⁵ Bk. Tenûhî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi 'ulûmi'l-lüğâ*, I, 411-415.

ve kardeşlerinin ismi, inne ve kardeşlerinin haberi, leyse'ye benzeyen harflerin isimleri, cinsi nefyeden lâ'nın haberi vb.¹⁶

Mansûb i'râb alan ögeler: Bu ögeler cümlede nesne ve durum zarfı görevinde buldukları gibi özne, yüklem vb. olarak da görev yapabilirler. Örnek: Mefûlun bih, mefûl-i mutlak, mefûlun fih, mefûlun leh, mefûlun meah, kâne ve kardeşlerinin haberi, inne ve kardeşlerinin ismi, leyse'ye benzeyen harflerin haberleri, cinsi nefyeden lâ'nın ismi, hâl, bazı temyizler, mahallen mansûb cümleler vb.¹⁷

Mecrûr i'râb alan ögeler: Örnek: Harf-i cerle veya izâfetle mecrûr isimler.¹⁸ Bunlara bazı temyizleri ve mahallen mecrûr cümleleri eklemek mümkündür.

Mezûm i'râb alan ögeler: Örnek: Başına cezm edici bir edat almış ve mebnî olmayan muzâri fiiller vb.¹⁹

Bilindiği gibi Arapçada gramer açısından cümlelerin, yedi çeşidinin i'râbı varken²⁰ yedi çeşidinin i'râbı yoktur.²¹ Bu durum cümlelerin, i'râb bakımından belli bir gösterge değeri olan ögelerin yerinde kullanılıp kullanılmadıklarıyla ortaya çıkar.

Klasik Arap dili öğretiminde metodu belirleyen en önemli etken i'râb ve onun sunuluş şeklidir. Bu bağlamda, Arapçayı anadili olarak konuşanlara (arabic native speakers) uygulanan dil öğretim programlarında bile i'râbın merkeze alınması dikkat çeken ve meselenin önemini ortaya koyan bir husustur. Bu durumun ortaya çıkmasında Arap dilinin doğasının yanı sıra, fesahate önem vermek ve Arap âleminde hicri ilk asırdan itibaren yaygınlık kazanan *lahn* (Arap dilini hatalı kullanım) unsurlarının etkisi göz ardı edilemez.²²

¹⁶ Bk. Tenûhî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi 'ulûmi'l-lüğâ*, II, 965-967.

¹⁷ Bk. Tenûhî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi 'ulûmi'l-lüğâ*, II, 1077-1079.

¹⁸ Bk. Tenûhî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi 'ulûmi'l-lüğâ*, II, 953-954.

¹⁹ Bk. Tenûhî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi 'ulûmi'l-lüğâ*, II, 954-955.

²⁰ İbn Cemâ'a, Muhammed b. Ebubekir b. Abdülazîz b. Muhammed b. İbrahim Sa'dullah b. Cemâ'a el-Kinânî, *Şerhu nuketi İbn Hişâm el-misrî min Kavâ'id-i'râb*, nşr. Ahmed Muhammed Abdurrâzî, Mektebetu's-sekâfeti'd-dîniyye, Kâhire, 2009, s. 20-28; Kâfiyecî, Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Süleyman el-Kâfiyecî, *Şerhu'l-i'râb fi Kavâ'id-i'râb*, nşr. Âdil Muhammed Abdurrahman eş-Şindâh, Merkezu'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Bağdat, 2006, s.105-151.

²¹ Kocavî, Muhammed Mustafa el-Kocavî -Şehzâde-, *Şerhu Kavâidi'l-i'râb*, nşr. İsmail Merve, Dâru'l-fikr, Dimeşk, 1995, s. 35-56.

²² Ayrıntılı bilgi için bk. Tenûhî, ve el-Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi 'ulûmi'l-lüğâ*, I, 338; 'Ulvân, Huseyn Celîl, *el-İ'râb'an Kavâ'id-i'râb li İbn Hişâm el-Ensârî: Dirâse fi'l-Kitâb ve Şurûhih*, Dâru't-tibâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî', Dimeşk, 2012, s. 95.

Kısaca, Arap kültürüne ait klasik dil öğretim materyallerinin tasarımında, yaklaşım nasıl olursa olsun ortak payda *i'râb* öğretimi ve uygulamalarıdır. Genel bir görünüm oluşturmak için tüm alt ve üst kategorileri birleştirecek olursak, Arap gramerinde *i'râb* öğretilirken cümledeki unsurların, *merfû'*, *mansûb*, *mecrûr* veya *mezcûm* ögeler ve *i'râbı* olmayanlar şeklinde toplam beş kısımda şekillendiği ifade edilebilir.

Arapça gramer öğretiminde, bazı kitaplar *i'râb*'ın belli bir durumu merkeze alınarak düzenlenir. Öte yandan bazıları da cümlenin tamamını veya bir kısmını hedef alan özel bir konuyu merkeze alarak tasnif edilir. Bu durum Arap dili öğretiminde hem *i'râb* ve konu esasına dayalı iki farklı yaklaşımın ortaya çıkmasını sağlar. Ayrıca ders materyallerinin tasarımının bu iki yaklaşıma göre yapılmasına zemin hazırlar.

Yukarıda zikrettiğimiz iki klasik materyal tasarımı yaklaşımını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

1.1. *i'râb* Odaklı Tasarım ve Anlatım Metodu

i'râb odaklı gramer öğretimi kategori esaslı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımı, *Arap gramerinin en belirgin özelliği olan i'râbın merfû'luk, mansûbluk, mecrûrluk, mezcûmluk ve i'râbı olmama hali gibi belli bir kategorisini merkeze alarak, Arap dilinde o gruba ait bütün ögeleri aynı ünite içinde işleyen materyal tasarım ve gramer öğretim metodu* şeklinde açıklamak mümkündür.

i'râb odaklı yaklaşımda, özel kategori oluşturan belli bir *i'râb* durumunun –mesela *merfû'luk* hali- Arap dilindeki tüm kullanımları gösterilmeye ve farklı durumları yansıtılmaya çalışılır. Böylece, öğrencilere belli bir *i'râb* kategorisinin farklı cümlelerdeki uygulamalarını göstererek gramer açısından genel görünümü kavratılır. Başka bir ifadeyle, öğrencinin zihninde aynı *i'râb* özelliğinin farklı cümlelerdeki uygulamaları hakkında bütüncül bir tasavvur (zihin haritası) oluşturulur. Ayrıca öğrenciye metin çözümlemelerinde gramatikal düşünceye dayalı bir yaklaşım melekesi kazandırmak amaçlanır. Bu yaklaşıma göre tasarlanan dil öğretim materyalini şekillendiren asıl unsur *i'râb* kategorileridir.

Cümlenin anlamı kavratılmadan, *i'râb* özellikleri üzerinde durmak pek faydalı olmaz. Ayrıca öğrenilen kuralın farklı örneklerle uygulanması ve işlevsel hale gelmesi için örnek cümlenin tam anlamını ve öğrenilen ögenin bu anlamın oluşumundaki etkisini bilmek önemlidir. Dolayısıyla *i'râb* odaklı gramer öğretim metodunda, örnek olarak incelenen belli bir cümlenin gramer çözümlemesi yapılırken ilk önce cümlenin tam anlamı verilir. Sonra

konunun merkezindeki i'râb kategorisinde yer alan asıl öge incelenir. Ancak cümlenin diğer öğeleri ayrıntılı irdelenmez. Sonra aynı i'râb özelliğinin, Arap dilindeki diğer görünümelerini yansıtmak için başka konuların farklı parçaları üzerinden anlatıma devam edilir. Meselâ; merfû' olma durumu anlatılırken, hem isimlerde hem de fiillerdeki merfû' ögeler bütün çeşitleriyle ayrı ayrı incelenir. Mansûbluk durumu öğretilirken, hem isimlerde hem de fiillerdeki mansûb ögeler incelenir. Meczûmluk fiillere has olduğu için sadece fiiller bağlamında açıklanır. Mecrûrluk durumu isimlere has olduğu için sadece isimler bağlamında ele alınır. Öte taraftan, muzâfun ileyh konumunda gelen cümleler de mecrûr sayılır.

Mesela merfû' olma durumu ile ilgili olarak Arap dilindeki uygulamaları şu şekilde özetlemek mümkündür:

a-) الْكِتَابُ نَافِعٌ *Kitap faydalıdır.* (Bu cümlede merfû' konumdaki الْكِتَابُ kelimesi, isim cümlesinin öznesi –mübtedâ- konumundadır)

b-) الْكِتَابُ نَافِعٌ *Kitap faydalıdır.* (نَافِعٌ kelimesi haber/isim cümlesinin yüklemi)

c-) كَانَ الْكِتَابُ نَافِعًا *Kitap faydalıydı.* (الْكِتَابُ kelimesi *kâne'*nin ismi/özne)

d-) إِنَّ الْكِتَابَ نَافِعٌ *Şüphesiz ki kitap faydalıdır.* (نَافِعٌ kelimesi *inne'*nin haberi/yüklem)

e-) مَا الْكِتَابُ نَافِعًا *Kitap faydalı değildir.* (الْكِتَابُ kelimesi *leyse'*ye benzeyen harflerden *mâ'*nin ismi/özne)

f-) لَا كِتَابَ غَيْرُ نَافِعٍ *Hiçbir kitap faydasız değildir.* (غَيْرُ kelimesi cinsi nefyeden *lâ'*nin haberi/yüklemi)

g-) إِشْتَهَرَ الْكِتَابُ *Kitap meşhur oldu.* (الْكِتَابُ kelimesi fâil/fiil cümlesinin öznesi)

h-) قُرِئَ الْكِتَابُ *Kitap okundu.* (الْكِتَابُ kelimesi nâib-i fâil/ fiil cümlesinin sözde öznesi konumundadır) vb.²³

Bu yaklaşıma göre cümle tahlilindeki hedef, belli bir i'râb kategorisine ait ilgili ögeyi incelemek olduğu için aynı cümleye ait diğer öğelerin i'râb özellikleri üzerinde durulmadığını ifade etmiştik. Mesela, Arap gramerinde merfû' i'râb alan öğelerin öğretildiği bir kategoride ele alınan cümlede sadece

²³ Benzer örnekler için bk. Bâbetü, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi'n-nahvi'l-arabî*, I, 194-195.

Bu iki örnekte الْكِتَابُ ve مُفِيدٌ kelimelerinin son hareketlerinin değişmesine neden olan etken, başlarına dahil olan âmillerin değişmesidir. Çünkü إِنَّ âmili isminin (öznesi) sonunu fethalı, haberinin (yüklemi) sonunu dammeli istemektedir. Buna karşın كَانَ âmili isminin sonunu dammeli, haberinin sonunu ise fethalı istemektedir. Kısaca, kelimelerin başındaki âmil değişince i'râbları da değişmektedir.

söz konusu merfû' öge üzerinde durulur. Cümlelerin farklı i'râb alan diğer ögeleri ise kendi kategorilerinde incelenir.

Örnek: *رَأَى عَلِيٌّ خَالِدًا فِي السُّوقِ Ali Halit'i çarşıda gördü.*

Bu cümlelerin gramer tahliline başlamadan önce, ilk olarak cümlelerin tam anlamı verilir (Ali Halit'i çarşıda gördü). Sonra konunun gerektirdiği asıl öge üzerinde durulur. Bu örnek, cümledeki merfû' ögenin durumunu açıklamak için zikredildiğine göre, *عَلِيٌّ* kelimesi (fâil) burada üzerinde durulacak asıl ögedir. İlgili kelime hakkında şu açıklamalar yapılabilir: *عَلِيٌّ* cümlelerin fâili/öznesidir. Merfû' i'râb almıştır. Merfû'luğun buradaki göstergesi *عَلِيٌّ* kelimesinin sonundaki dammedir. Kelimenin fâil olmasını sağlayan âmil/etken *رَأَى* fiilidir. Söz konusu açıklamalar yapıldıktan sonra cümlelerin diğer öge ve unsurlarının i'râb durumları, ilgili ünitelerde incelenmek üzere atlanır. Bundan dolayı, yukarıdaki örnek cümlelerin yüklemi (*رَأَى*), nesnesi (*خَالِدًا*), cümledeki harf-i cer (*في*) ve mecrûr isim (*السُّوقِ*) i'râb bakımından açıklanmamıştır.

Kısaca, i'râb odaklı gramer öğretimi yaklaşımında **ilk olarak cümlelerin tam anlamı verilir. Sonra konunun gerektirdiği asıl öge üzerinde durulur. Cümlelerin diğer ögeleri üzerinde durulmaz. Diğer ögelerin farklı yer ve cümlelerdeki durumlarının açıklamasıyla Arap dilinin dilsel bütünlüğü içindeki temel görünüm yansıtılır.** Sadece hedef öge üzerinde durularak diğer ögeler açıklanmadan geçilmesi -ileride açıklanacağı üzere- konu merkezli yaklaşıma göre i'râb odaklı gramer öğretim metodu açısından bir anlatım farklılığı oluşturur. Ancak bu bir anlatım ve metot kusuru sayılmaz. Zira cümlelerin atlanan ögeleri aynı kitabın muhtelif bölümlerinde, kendi özel bağlamlarında işlendiği için noksanlıklar giderilmektedir.

İ'râb odaklı gramer öğretim kitaplarının içerik tasnifi genel olarak şu şekildedir: Kelimenin tarifi ve çeşitleri; i'râbla ve mebnîlikle ilgili temel kavramların ve i'râb göstergelerinin açıklanması, merfû' ögeler kategorisi, mansûb ögeler kategorisi, mecrûr ögeler kategorisi, meczûm ögeler kategorisi, isim ve fiil cümleleriyle ilgili tamamlayıcı konular, tâbiler, nahiv üslupları kategorisi, mef'ûl alma bakımından fiillerin ameli, fiilimsilerin ameli ve bazı tamamlayıcı genel konular.²⁴

İ'râb odaklı anlatım ve mateyal tasarım metodunun bazı avantaj (güçlü tarafları) ve dezavantajları (zayıf tarafları) vardır. Bunları İbn Hişâm'ın

²⁴ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddin b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullah el-Ensârî, *Şerhu Şuzûrî'z-zeheb fi ma'rifeti kelâmi'l-'Arab* (Bu kitap hâmişinde Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid'in *Munteha'l-erab* adlı şerhiyle beraber basılmıştır), Dâru't-talâî' li'n-neşr ve't-tevzî', Kahire, 2004, s. 31-465.

Katru'n-nedâ ve *Şuzûru'z-zeheb* adlı kitaplarındaki anlatım teknikleri ve materyal tasarım metotlarını karşılaştırırken belirteceğiz.

1.2.Konu Merkezli Tasarım ve Anlatım Metodu

Bu yaklaşımı, *î'râb kategorileri dikkate alınmaksızın, Arap gramerinin mübtedâ, haber, inne ve kardeşleri, kâne ve kardeşleri, fâil, nâib-i fâil ve mefûller gibi temel konularından birini merkeze alarak, onu bütün yönleriyle ele alan gramer öğretim metodu* şeklinde açıklamak mümkündür.

Bu metotla tasnif edilmiş bir ders kitabında konular, isim ve fiil cümlelerine ait olmaları veya her iki cümlede de kullanılabilme özellikleri açısından farklı ünitelerde ele alınır. Bu bağlamda anlatımın odağında yer alan mübtedâ, haber, inne ve kardeşleri'nin isim ve haberleri, kâne ve kardeşleri'nin isim ve haberleri gibi konular, isim cümlesinin unsurlarını toplayan üniteye ele alınır. Öte yandan, fâil, nâib-i fâil, mefûller gibi konular fiil cümlesinin öğelerini açıklayan üniteye işlenir. Bununla beraber, tabiler gibi her iki cümlede de bulunabilen konular başka ünitelerde yer alır.

Bu yaklaşıma göre materyal tasarımı veya gramer öğretimi yapılırken, *î'râb* kategorisi hesaba katılmaksızın gramerin belli bir konusu ele alınır. Bunda öğrencinin, tek bir konuyu bütüncül olarak öğrenmesi hedeflenir. Konu anlatılırken, onu tamamlayan tüm durumlar açıklanır. Bu bağlamda, konunun tabiatına göre bir veya daha çok öge ve *î'râb* özelliği üzerinde durulabilir. Mesela; mübtedâ, haber, fâil, nâib-i fâil gibi konular müstakil olarak ayrı ayrı ele alınır ve konuya özel tek bir *î'râb* özelliği olan merfûluk üzerinde durulur. Öte yandan, *inne* ve kardeşlerinin isim ve haberleri, *kâne* ve kardeşlerinin isim ve haberleri gibi konular işlenirken aynı konu içinde farklı *î'râb* özellikleri (raf' ve nasb) üzerinde durulur.

Örnek:

a-) الْكِتَابُ نَافِعٌ *Kitap faydalıdır.* (İsim cümlesinin mübtedâ ve haberden oluştuğu, her ikisinin *î'râb*ının da merfû' olduğu açıklanır. Burada temel vurgu, mübtedâ ve haberin merfû' *î'râb* alan öğeler kategorisinde yer aldıklarını açıklamak üzere değil, bu ikisinin *î'râb*larının merfû' olduğu üzerinedir)

b-) كَانَ الْكِتَابُ نَافِعًا *Kitap faydalıydı.* (*Kâne*'nin isminin merfû', haberinin mansûb olduğu vurgulanır)

c-) إِنَّ الْكِتَابَ نَافِعٌ *Şüphesiz ki kitap faydalıdır.* (*Inne*'nin isminin mansûb, haberinin merfû' olduğu vurgulanır)

d-) الكتاب نافع ما *Kitap faydalı değildir.* (Mâ'nın *leyse'*ye benzeyen harflerden olduğu ve isminin merfû', haberinin mansûb olduğu vurgulanır)

e-) لا كتاب غير نافع *Faydasız hiçbir kitap yoktur.* (Cinsi nefyeden *lâ'nın inne'*ye benzeyen harflerden olduğu ve isminin mansûb, haberinin merfû' olduğu vurgulanır)

f-) تفع الكتاب *Kitap fayda verdi.* (Altı çizili kelime fâil/fiil cümlesinin öznesidir. Ancak burada temel vurgu, fâilin merfû' i'râb alan öğeler kategorisinde yer aldığını açıklamak üzere değil, i'râbının merfû' olduğu üzerinedir)

g-) قُرئ الكتاب *Kitap okundu.* (Altı çizili kelime nâib-i fâil/fiil cümlesinin sözde öznesidir. Burada nâib-i fâilin i'râbının merfû' olduğu vurgulanır)

Özetle –yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı gibi- **bu yaklaşımda, önce cümlenin anlamı verilir. Daha sonra i'râbı öğretilecek asıl ögenin durumu konu merkezli olarak açıklanır. Bunun yanı sıra konunun tamamlayıcı parçası olan diğer öğelerin i'râb durumlarına da işaret edilir. İ'râbın oluşmasına etki eden âmiller ayrı ayrı tahlil edilir. İ'râbı olmayan unsurların durumu ayrıca belirtilir. Böylece cümlenin bütün öğelerinin genel görünümü yansıtılır.**

Konu merkezli gramer öğretimi kitaplarının materyal tasarım ve içerik tasnif modeli genel olarak şu şekildedir: Kelimenin tarifi ve çeşitleri; i'râbla ve mebnîlikle ilgili temel kavramların açıklanması ve i'râb alametlerinin durumunun açıklanması, isim cümlesinin konuları, fiil cümlesinin konuları, mecrûrluk, fiilimsilerin ameli, tâbiler, gramer üslupları ve bazı tamamlayıcı genel konular.²⁵

Konu merkezli klasik anlatım ve tasarım metodunun bazı avantaj (güçlü tarafları) ve dezavantajları (zayıf tarafları) vardır. Bunları İbn Hişâm'ın *Katru'n-nedâ* ve *Şuzûru'z-zeheb* adlı kitaplarındaki anlatım teknikleri ve materyal tasarım metodlarını karşılaştırırken belirteceğiz.

²⁵ Bk. İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddin b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullah el-Ensârî, *Şerhu Katru'n-nedâ ve belli's-sadâ* (Bu kitap hâmişinde Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid'in *Sebilu'l-hudâ bi tahkiki şerhi Katru'n-nedâ* adlı çalışmasıyla beraber basılmıştır), el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrût, 1994, s. 37-548

2.İBN HİŞÂM'IN MATERYAL TASARIMI VE DİL ÖĞRETİM YAKLAŞIMLARI

İbn Hişâm'ın tam adı Ebû Muhammed Cemâleddin Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısırî el-Hanbelî (ö. 761/1360) şeklinde açıklanır.²⁶

İbn Haldûn'un (ö. 808/1406) "Mısırdâ İbn Hişâm diye Sîbeveyh'ten (ö. 180/796) daha derin bir nahiv âliminin çıktığını duyar olduk"²⁷ şeklindeki sözleri, İbn Hişâm'ın, Arap gramerinin en büyük üstadı sayılan Sîbeveyh'le kıyaslandığı ve daha hayattayken meşhur olduğunun kanıtlarındandır.

İbn Hişâm taklitçi değil özgün bir dilcidir.²⁸ Çok sayıda eser kaleme almıştır. Eserlerinin çoğu Arap dili sahasındadır. Bunlar arasında *Muğni'l-lebîb 'an kutubi'l-e'ârib*²⁹, *Şuzûru'z-zeheb*, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, *Katru'n-nedâ*, *Şerhu Katri'n-nedâ*, *Kavâ'idü'l-i'râb*, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti-bni Mâlik* vb. eserlerini zikretmek mümkündür.³⁰

Şuzûru'z-zeheb, özlü olduğu kadar kapsamlı bir gramer kitabıdır. İbn Hişâm tarafından şerh edilmiştir.³¹ Eser İbn Hişâm'ın yazdığı şerhle beraber günümüzde hala okutulmaktadır.

Katru'n-nedâ, yine özlü (veciz), kolay, açık ve kapsamlı bir gramer kitabıdır.³² Eser başta İbn Hişâm'ın kendisi olmak üzere birçok âlim tarafından şerh edilir. Bu şerhler üzerine bazı hâşiyeler kaleme alınır.³³ *Katru'n-nedâ*, İbn Hişâm'ın şerhiyle beraber basılmıştır.³⁴ Klasik bir eser olmasına rağmen, günümüzde okutulur.

İbn Hişâm'ın *Şuzûru'z-zeheb* adlı eserinde izlediği materyal tasarımı ve dil öğretim metodu *Katru'n-nedâ*'da izlediğinden farklıdır. Çünkü İbn Hişâm, *Şuzûru'z-zeheb*'de i'râb odaklı bir metot izlerken *Katru'n-nedâ*'da konu merkezli bir metot takip eder. Bu iki eserde dikkat çeken içerik, materyal

²⁶ Suyûtî, Celaleddîn Abdurrahman es-Suyûtî, *Buğyetü'l-vü'ât fi tabakâti'l-lügaviyyîn ve'n-nühât*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhim, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1979, II, 68-69.

²⁷ Suyûtî, *Buğyetü'l-vü'ât*, II, 69.

²⁸ Avd, Sâmî, *İbn Hişâm en-nahvî*, Dâru Talâs li'd-dirâsât ve'n-neşr ve't-terceme, Dimeşk, 1987, s. 77-78.

²⁹ Özbalkıç, Mehmet Reşit, "Muğni'l-lebîb", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2005, XXX, 384-386.

³⁰ Suyûtî, *Buğyetü'l-vü'ât*, II, 69; Avd, Sâmî, *İbn Hişâm en-nahvî*, s. 63-92.

³¹ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb* (Kitabın baskı bilgileri önce geçti.)

³² Dabu', Yûsuf Abdurrahmân, *İbn Hişâm ve eseruhu fi'n-nahvi'l-arabî*, Dâru'l-hadîs, Kahire, 1998, s. 77; Özbalkıç, Mehmet Reşit, "İbn Hişâm en-Nahvî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, XX (s. 74-77), 75.

³³ Özbalkıç, "İbn Hişâm en-Nahvî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XX, 75.

³⁴ Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, (Kitabın baskı bilgileri önce geçti.)

tasarımı ve dil öğretim metodu, anlatım tekniği ve konu sıralaması gibi hususları şöylece özetlemek mümkündür.

2.1.Şuzûru'z-zeheb'deki Materyal Tasarımı ve Dil Öğretimi Yöntemi

İbn Hişâm, *Şuzûru'z-zeheb* adlı eserinde i'râb odaklı bir öğretim metodu takip eder. Bu bağlamda İbn Hişâm *Şuzûru'z-zeheb*'de öncelikle Arap gramerinin tüm öğelerine uygulanabilecek durumları belirten temel kavramları açıklar. Sonra Arap gramerinin konularını i'râb odaklı bir bakış açısıyla ele alır.

Şuzûru'z-zeheb'in³⁵ konu sıralaması şu şekilde bir akış izler³⁶:

1- Kelimenin tanımı: *Kelime müfred bir kavildir.*³⁷

2- Arapçada kelimenin isim, fiil ve harf olmak üzere çeşitleri

3- Cümlelerin tanımı

4- Cümlelerin haberi, inşâ ve talebî olmak üzere çeşitleri

5- İ'râb teriminin lügavî ve istilâhî tanımları

6- İ'râb çeşitleri: Raf', nasb, cer ve cezm

7- İ'râb göstergeleri açısından asıl göstergeden sapan kelimeler [gayr-i munsarif, cem-i müennes sâlim, esmâ-i sitte, müsennâ, cem-i müzekker sâlim, ef'âl-i hamse, sonu illetli muzâri fiil]

8- Takdîrî i'râb ve çeşitleri [maksûr isimler, mankûs isimler, sonu vâv ya da yâ harfi ile illetli bulunan muzâri fiil]

9- Mebnî [sükûn, dam, kesr ve feth üzere mebnîlik]

10- Ma'rife isimler [zamirler, alemler (özel isimler), işaret isimleri, ism-i mevsûller, edatla (harf-i tarif) beraber kullanılan isimler ve isim tamlamaları]

11- Merfûât [Merfû' i'râb alan kelimeler on tanedir: Fâil, nâib-i fâil, mübteda, haber, kâne ve kardeşlerinin ismi, ef'âl-i mukârabenin ismi, leyse'ye benzeyen harflerin isimleri, inne ve kardeşlerinin haberi, cinsi nefyeden lâ'nın haberi, öncesinde nasb ya da cezm edici bir amil geçmemiş muzâri fiil]

³⁵ Eser hakkında bk. Tüccar, Zülfikar, "Şuzûrü'z-Zeheb", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2010, XXIX, 279.

³⁶ İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb fi ma'rifeti kelâmî'l-'Arab*, s. 31-465.

³⁷ Kavî: Anlamli sözcük demektir. Müfred: Parçalarından biri anlamının bir parçasına işaret etmeyen sözcük. Örnek: *رَجُلٌ* sözcüğünün harflerinden hiçbiri anlamının (adam) bir parçasına işaret etmez. Bu bağlamda "adam" anlamına gelen "racul" kelimesinde "râ", "cîm" ve "dâl" harfleri, "adam" şeklinde beliren anlamın bir parçasını göstermez. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb fi ma'rifeti kelâmî'l-'Arab*, s. 31-32; İbn Hişâm, *Şerhu Katrî'n-nedâ*, s. 37-38.

12- Mansûbât [Mansûb i'râb alan kelimeler on beş tanedir: Mefûlun bih (muzâf münâdâ, ihtisas üzere mansûb kelimeler, iğrâ üzere mansûb kelimeler), mef'ûl-i mutlak, mef'ûlun leh, mef'ûlun fih, mef'ûlun me'ah, sıfat-i müşebbehe ile mansûb olan kelime, hâl, bazı temyîz çeşitleri, müstesnâ, kâne ve kardeşlerinin haberi, kâde ve kardeşlerinin haberi, leyse'ye benzeyen harflerin haberleri, inne ve kardeşlerinin isimleri, cinsi nefyeden lâ'nın ismi, öncesinde nasb eden bir edat bulunan muzâri fiil (*en, len, key, izen; hattâ, lâm, key* –bu üçü harf-i cerdir; *ev (ilâ veya illâ* anlamında olursa), *vâv-ı maiyye* (nefi veya talepten sonra gelirse), *fâ-i sebebiyye, sümme* –bu dördü atf harfidir.]

13- Mecerûrât [Harf-i cer ile mecrûr olanlar, izâfet yoluyla mecrûr olanlar (isim tamlaması). Harf-i cerler yirmi tanedir. İzâfet ise mahda ve gayr-i mahda olarak iki kısımdır.]

14- Meczûmât [Meczûmluk kendisinden önce cezm edici bir edat geçen muzâri fiillerde görülür. Cezm edici edatlardan bazıları tek muzâri fiili bazıları ise iki muzâri fiili birden cezm eder.]

15- Fiillerin amel etmesi

[Fiiller mef'ûlun bih alıp almamalarına göre yedi kısma ayrılır. Mefûle ihtiyacı olmayanlar (lâzım fiil), kendi başına mefûl alamayan ancak harf-i cer eklendikten sonra tek mefûl alabilenler, kendi başına her zaman sadece bir mefûl alabilenler, kendi başına bazen tek mefûl alıp bazen de harf-i cer vasıtasıyla tek mefûl alabilenler, kendi başına tek mefûl alabilen ve bundan başka bir şekilde mefûl alamayanlar, iki mefûl alabilenler (bunlar iki çeşittir)³⁸, üç mefûl alabilenler (bunlar yedi tanedir)]

16- Fiil gibi amel eden isimler [Bunlar on tanedir: Master, ism-i fâil, mübâlağa sigası, ism-i mef'ûl, sıfat-i müşebbehe, isim fiil, zarflar ve câr u mecrûrlar [Bunlar nefî, nehî, haber, sıfattan veya ism-i mevsûlden sonra gelen zarf ve câr u mecrûrlardır.], ism-i masdar ve ism-i tafdîl (üstünlük ve en üstünlük bildiren isim)]

17- İştigâl

18- Tenâzu'

19- Tâbiler [Önceki ögenin i'râbına tâbi olanlar beş tanedir: Tekid, na't (sıfat), atf-ı beyân, bedel, atf-ı nesak]

³⁸ Efâl-i kulûbun amelinin üç hâli vardır: l'mâl (Amel ettirmek. Bunun vacib veya câiz olmak üzere iki durumu vardır.), ilğâ (amel ettirmeme) ve ta'lik (ameli durdurma veya askıya alma). Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, s. 377.

20- Münâdânın tâbii

21- Gayr-i munsarif [tenvin ve kesra almayan isimler]

22- Sayılar [Bunlar müzekkerlik müenneslik açısından üç çeşittir. Temyîzlerine göre ise beş kısma ayrılır]

2.2. *Katru'n-nedâ*'daki Materyal Tasarımı ve Dil Öğretimi Yöntemi

Katru'n-nedâ adlı eser temel gramer konularını özlü bir şekilde anlatır.³⁹

İbn Hişâm *Katru'n-nedâ*'da konu merkezli bir öğretim metodu takip eder. Bu bağlamda İbn Hişâm *Katru'n-nedâ*'da yine önce Arap gramerinin tüm öğelerine uygulanabilecek durumları belirten temel kavramları açıklar. Sonra Arap gramerinin konularını sırasıyla konu merkezli olarak ele alır.

Katru'n-nedâ'nın konu akışını şu şekilde özetleyebiliriz⁴⁰:

1- Kelimenin tanımı ve Arapçada isim, fiil ve harf olmak üzere üç kelime çeşidi

2- Cümlelerin tanımı [isim ve fiil cümlelerinden örnekler]

3- İ'râb çeşitleri

4- Esmâ-i sittenin i'râbı [altı isim]

5- Tesniyenin i'râbı [isimlerin ikil durumu]

6- Cem-i müzekker sâlimin i'râbı

7- Cem-i müennes sâlimin i'râbı

8- Efâl-i hamsenin i'râbı

9- Takdîrî i'râb

10- Muzâri fiilin i'râbı [raf', nasb ve cezm halleri]

11- Ma'rife ve nekre

12- Zamirler

13- Alemler [özel isimler]

14- İşâret isimleri

15- İsm-i mevsûller

16- Elif lâm ile ma'rifelik

³⁹ Eser hakkında bk. Özbalkçı, Mehmet Reşit, "Katru'n-Nedâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2002, XXV, 59-60.

⁴⁰ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-nedâ*, s. 37-548.

- 17- Ma'rifet isimlere muzâflık yoluyla marifelik
- 18- Mübtedâ ve haber [isim cümlesinin özene ve yüklemi]
- 19- Kâne ve kardeşleri [isim cümlesinde nâsihler]
- 20- İnne ve kardeşleri [isim cümlesinde nâsihler]
- 21- Zanne ve kardeşleri [isim cümlesinde nâsihler]
- 22- Fâil [fiil cümlesinin öznesi]
- 23- Naib-i fâil [fiil cümlesinin sözde öznesi]
- 24- İştigâl
- 25- Tenâzu'
- 26- Mef'ûlun bih, münâda, terhîm ve istiğâse
- 27- Mef'ûl-i mutlak
- 28- Mef'ûlun leh
- 29- Mef'ûlun fih
- 30- Mef'ûlun me'ah
- 31- Hâl [durum zarfı]
- 32- Temyîz
- 33- İstisnâ
- 34- Mecrûr isimler ve mecrûrluk çeşitleri
- 35- Fiil gibi amel edenler [Fiilimsiler yedi çeşittir: Mastar, ism-i fâil, mübâlağa sigası, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe ve ism-i tafdîl]
- 36- Tâbiler [sıfat, te'kid, atf-ı nesak, atf-ı beyân ve bedel]
- 37- Sayılar
- 38- Gayr-i munsarifler
- 39- Taaccüb üslûbu
- 40- Vakf [Bir kelime üzerinde durma kuralları]
- 41- Vasıl hemzesi

2.3.Karşılaştırma ve Değerlendirme

Şuzûru'z-zeheb ve *Katru'n-nedâ* adlı eserdeki materyal tasarımı ve dil öğretimi yöntemleri hem Arapçayı anadili olarak konuşanlara hem de Arapçayı anadili olarak konuşmayanlara Arapça öğretiminde uygulanmaya uygun görünmektedir.

Her iki kitap da orta seviyede bir dil öğretimi amaçlanır. Ayrıca bu kitaplarda ilmî bir metot takip edilir.

Her iki eserin baş kısımları benzer konuları ele alır. (Bunlara “Arap gramerinin tüm öğelerine uygulanabilecek durumları belirten temel kavramlar” şeklinde işaret etmiştik) Bu aşamadan sonra Arap gramerinin temel konularına geçilir.

Her iki eser konu kapsamı bakımından yüzde doksan benzeşse de birebir örtüşmedikleri yerler vardır. Meselâ, *Katru'n-nedâ* adlı eserde bulunan taaccüb, vakf ve vasıl hemzesi konuları *Şuzûru'z-zeheb* adlı eserde müstakil bir konu olarak yer almaz. Yine efâl-i mukâabe konusu *Katru'n-nedâ* adlı eserde yer almamışken *Şuzûru'z-zeheb* adlı eserde tafsilatlı olarak işlenir. Arap gramerinin meşhur üslup özelliklerinden medh (*ni'me*) ve zem (*bi'se*) fiilleri *Katru'n-nedâ* adlı eserde özel bir konu olarak işlenmez.⁴¹ *Şuzûru'z-zeheb* adlı eserde iğrâ konusu yer almışken⁴² tahzîr meselesi müstakil bir konu olarak yer almaz.

Her iki kitap konu ve dilbilimsel içerik açısından karşılaştırıldığında, *Şuzûru'z-zeheb*'in, *Katru'n-nedâ*'dan daha zengin ve derin bir sözvarlığına sahip olduğu dikkat çeker. İki eseri cümle gramerini anlatım metotları açısından karşılaştırdığımızda ise *Katru'n-nedâ*'nın *Şuzûru'z-zeheb*'den daha bütüncül bir anlatım metoduna sahip olduğu, bu özelliğinden dolayı gramer öğrenimini büyük ölçüde kolaylaştırdığı ve anadili Arapça olmayanlara Arapça öğretiminde daha sık kullanıldığını ifade edebiliriz. Öte yandan, Arap gramerinin temel unsurlarının teorik olarak kavranması, pratikleşmesi ve öğrencinin kritik analitik bir dil melekesi kazanmasında ise *Şuzûru'z-zeheb*'in tercihe şayan olduğunun altı çizilmelidir.

Arap dilinde sarf ve nahiv birbirini tamamlayan temel iki unsurdur. Bundan dolayı sarf ilminin nahiv ilmine yardımcı ve onunla doğrudan ilgili konuları, ilk dönemlerden itibaren aynı kitapta nahiv ilmiyle iç içe telif edilir. *Şuzûru'z-zeheb* adlı eser bu özelliği yansıtmaması açısından daha dikkat çekicidir. Sarf-nahiv iç içeliği *Katru'n-nedâ* adlı eserde daha az görünür. Bu açıdan *Katru'n-nedâ* gramer konularına has olma açısından *Şuzûru'z-zeheb*'e oranla daha sadedir.

⁴¹ İbn Hişâm, *Katru'n-nedâ* adlı eserindeki bu eksikliği, aynı esere bizzat kendisinin yazdığı şerhte, fâil konusunun sonuna eklediği bazı bilgilerle gidermeye çalışır. Bk. İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ*, s. 310-312.

⁴² İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb*, s. 249-252.

Dil öğretimine bir bütün olarak bakıldığında, her iki eserde uygulanan yöntemlerin avantajlı ve dezavantajlı taraflarının yanı sıra, birbirini tamamlayan yönlerinin de bulunduğunu belirtebiliriz.

Her iki yaklaşımda da öncelikle, incelenen cümlelerin tamamı öğrenciye verilir. Konu merkezli yaklaşımda –*Katru'n-nedâ*'da- örnek olarak verilen cümlelerin tüm öğeleri tek bir konu içinde ayrı ayrı anlatılırken, i'râb odaklı yaklaşımda cümlelerin tamamı verilmekle beraber cümledeki tek bir ögenin durumu öne çıkmakta diğer öğeler üzerinde durulmamakta ve atlanan öğeler başka konularda ele alınmaktadır.

Konu merkezli yaklaşımda bir cümleyi tüm öğeleriyle bir bütün olarak öğrenme avantajı varken i'râb odaklı yaklaşımda bu yoktur.

i'râb odaklı yaklaşım belli bir i'râb özelliğinin –merfû', mansûb, mecrûr ve meczûm- muhtelif cümlelere ve farklı öğelere nasıl uygulandığını bir bütün olarak kavratır. Konu merkezli yaklaşım, aynı cümle içindeki farklı öğelere odaklandığı için bu faydayı sağlamaz. i'râb odaklı yaklaşım, bir cümlelerin tamamını açıklamayı merkeze almadığı için parçacı bir anlatım sunar. Öte yandan, belli bir i'râb özelliğinin Arap gramerinin tüm konularında aldığı şekilleri göstermesi açısından i'râb odaklı bir bütüncüllüğe sahiptir. Kısaca, konu merkezli yaklaşım cümle açısından bütünlük arz ederken i'râb odaklı yaklaşım i'râb özellikleri açısından bir bütünlük hedefler. Her iki yöntem, sağlamaya çalıştıkları amaçlar açısından bütüncül bir yaklaşım sergiler. Başka bir deyişle konu merkezli yaklaşım konu odaklı bir bütüncüllük içinde parçayı ele alırken i'râb odaklı yaklaşım parça merkezli bir anlatımla, belli özelliğe sahip farklı parçaların bütünü gösterir.

SONUÇ

Klasik Arap dili öğretiminde materyal tasarımı ve dil öğretim metodlarını şekillendiren en belirgin etken i'râb olgusudur. i'râbın temel bileşenleri *âmil*, *ma'mûl*, *amel* ve *alamet* şeklinde belirginleşir. i'râb olgusuna hedef öğrenci profilinin durumu ve öğretim amacı da eklenince dil ve dilbilim öğretiminde temel, temel-orta, orta, orta-ileri, ileri ve ilmî tahkik düzeyindeki seviyelere uygun materyaller geliştirilir.

Arapça öğretim metodları ve gramer kitabı telifinde kullanılan tasarım şekilleri içinde, i'râb odaklı ve konu merkezli iki farklı yaklaşımın bulunmasının temelinde yine i'râb olgusu vardır. Bu iki yaklaşım arasındaki temel fark konuların tasnifi, dağılımı ve öncelik sonralığında ortaya çıkar. Zira her iki yaklaşımda temel amaç i'râb öğretmeyi hedefleyen bir gramer

anlatımı sunmaktır. Bu durum, dil öğretiminde gramer odaklı bir yapının yerleşmesine neden olur. Dolayısıyla, í'râb ve sözdizimi (nazım) hususları, hem dil öğretim materyallerinin tasarımını hem de dil öğretim metotlarını doğrudan etkiler. Bu bağlamda, cümledeki öge ve diğer unsurlar açısından gramer öğretimi; í'râbı olmayanlar, merfû' í'râb alanlar, mansûb í'râb alanlar, mecrûr í'râb alanlar ve meczûm í'râb alanlar olmak üzere beş kategoride yapılandırılır.

Arap dili öğretimi ve materyal tasarımında işlevsel öneme sahip bu iki yaklaşım, Arap dilini bütüncül olarak kavramada faydalıdır. Her iki bakış açısı öğrencinin zihin haritalarını şekillendirmeyi ve dil melekelerini geliştirmeyi amaçlar. Konu merkezli tasnif, bütünlüğü kaybetmeden bütüncül bir öğrenme ve uygulama imkânı sağlarken, í'râb odaklı yaklaşım parçacı olarak öğrenilen ilkenin kendi bağlamındaki farklı konularda görünen ortak özelliklerini dilbilimsel, ilmî ve mantıksal bir bütünlük içinde öğretmeye ve uygulamaya odaklanır. Bu iki farklı yöntem, Arapça öğretiminde birbirini tamamlayıcı nitelik taşıması ve öğrenilen bilgiyi farklı yerlerde işlevsel olarak kullanma fırsatı vermesi açısından önemlidir.

Meseleye öğrenci açısından bakıldığında, Arap dili öğretiminde her iki yaklaşımdan birini takip ederek Arapça öğretmek mümkündür. Bununla beraber, söz konusu iki farklı dil öğretim metodunun aynı öğrenci grubuna uygulanması, öğrencilere Arap gramerini, farklı yönleriyle sağlam bir şekilde kavratmak, değişik örneklerle etkili bir şekilde uygulatıp onu daha işlevsel kullanmalarını sağlama amacına yönelik olmalıdır. Yine í'râb olgusunu muhtelif açılardan temellendirmeye ve öğrencilerin bunu hem teorik hem de pratik düzeyde kavramalarını sağlamaya önem verilmesi, onun ilmî bir zihinsel yapıya kavuşmasını sağlar. Ayrıca ona meseleleri linguistik ve mantıksal bir perspektifle ele alma yeteneği kazandırır.

Konu merkezli tasnif yeni başlayanlar için, özellikle de Arap dilini anadili olarak konuşmayan öğrenciler için, Arap grameri uygulamalarını daha kolay kavramaları ve işlevsel hale getirmeleri açısından önemlidir. Bununla beraber öğrencilerin, gramer uygulamalarını konu düzeyinde öğrendikten sonra, í'râb odaklı tasnifi merkeze alan başka bir gramer kitabı daha okuduklarında Arap gramerini daha işlevsel kullanıp daha bütüncül bir bakış açısı elde edecekleri açıktır.

Her iki anlatım metodu, işlevsel açıdan hem bütüncüllük hem parçacılık arz eder. í'râb odaklı anlatım şekli öğrenciye disiplinler arası bir akıl yürütme ve zihin haritası çizme yeteneği kazandırır. Aynı í'râb özelliğinin değişik konularda uygulanışını göstermesi açısından konular arası (inter-topics) bir

anlatım ve araştırma olanağı verir. Böylece onu, ilmî ve akademik bir yetenekle yeniden yapılandırmaya çalışır ve öğrencide dilsel bütünlük farkındalığı oluşturur. Konu merkezli yaklaşım ise, cümlesel bütünlük farkındalığı oluşturur. Öğrencinin meselelere hem cümlesel hem de dilsel bir bütünlük içinde yaklaşmasını sağlar.

İbn Hişâm *Şuzûru'z-zeheb* ve *Katru'n-nedâ* adlı eserlerinde yukarıda zikredilen her iki metodu başarılı bir şekilde uygular. Her iki eseri ilmi bir metotla kaleme alır. *Şuzûru'z-zeheb*'de i'râb odaklı bir metodu benimserken *Katru'n-nedâ* adlı eserinde konu merkezli bir metot takip eder.

Materyal tasarımında ve dil öğretiminde cümlesel bütünlüğü yansıtmaya açısından *Katru'n-nedâ*, dilsel bütünlüğü kavratma açısından ise *Şuzûru'z-zeheb* daha avantajlı görünmektedir. Bu bağlamda, Arap dili öğretimi açısından eserlerden her biri, metot ve içeriğiyle diğerini tamamlamaktadır. Ancak, tek bir tanesinin uygulanacağı programlarda *Katru'n-nedâ* –konu merkezli metot- tercihe şayandır.

Arapçayı ilmi ve akademik düzeyde öğretmeyi hedef alan bir öğretim programında bu iki yaklaşıma dair birer kitabın okutulması faydalıdır. Ancak tek bir gramer kitabıyla yetinilecekse cümleyi bir bütün olarak işlemeyi hedefleyen tasnifi esas alan yöntemde yazılmış bir kitabın tercih edilmesinde fayda vardır.

Bu çalışmada incelediğimiz i'râb odaklı ve konu merkezli materyal tasarım ve dil öğretim metotları, günümüzde uygulanan Arap dili öğretimi programları için geliştirilecek materyallerin tasarımında uygulanabilir nitelik arz eder.

KAYNAKÇA

Avd, Sâmî, *İbn Hişâm en-nahvî*, Dâru Talâs li'd-dirâsât ve'n-neşr ve't-terceme, Dimeşk, 1987.

Bâbetî, Azîze Fevvâl, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi'n-nahvi'l-arabî (I-II)*, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 2004.

Benli, Ali, "Fatih Dönemi Alimlerinden Musannifek (ö. 875/1470) ve Nahiv Usulüne Dair Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası –İstanbul'un Fethinden Süleymaniye Medreselerinin Kuruluşuna Kadar-*, Ed. Ömer Mahir Alper-Müstakim Arıcı, Klasik Yayınları, İstanbul, 2015.

Dabu', Yûsuf Abdurrahmân, *İbn Hişâm ve eseruhu fi'n-nahvi'l-arabî*, Dâru'l-hadîs, Kahire, 1998.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, Dâru İbn Hazm li't-tibâa ve'n-neşr ve't-tevzî', Beyrut, 2005.

Gündüzöz, Soner, "Arapça Öğretiminde Başvurulacak Bazı Yöntem ve Teknikler Pedagojik Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 29, Samsun, 2010.

Hamd, Gânim Kadûri, "Nahiv Eserlerinin Te'lifinde Takip Edilen Yöntemler", çev. Ali Bulut, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VIII, 2008, Sayı:1 (s. 375-387), s. 375.

İbn Cemâ'a, Muhammed b. Ebubekir b. Abdulazîz b. Muhammed b. İbrahîm Sa'dullah b. Cemâ'a el-Kinânî, *Şerhu nuketi İbn Hişâm el-mısri min Kavâ'id-i'râb*, nşr. Ahmed Muhammed Abdurrâzî, Mektebetu's-sekâfeti'd-dîniyye, Kâhire, 2009.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddin b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullah el-Ensârî, *Şerhu Şuzûri'z-zeheb fî ma'rifeti kelâmi'l-'Arab* (Bu kitap hâmişinde Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid'in *Munteha'l-erab* adlı şerhiyle beraber basılmıştır), Dâru't-talâi' li'n-neşr ve't-tevzî', Kahire, 2004.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddin b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullah el-Ensârî, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ* (Bu kitap hâmişinde Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid'in *Sebîlu'l-hudâ bi tahkiki şerhi Katri'n-nedâ* adlı çalışmasıyla beraber basılmıştır), el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrût, 1994.

Kâfiyecî, Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Süleyman el-Kâfiyecî, *Şerhu'l-i'râb fî Kavâ'id-i'râb*, nşr. Âdil Muhammed Abdurrahman eş-Şindâh, Merkezi'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye, Bağdat, 2006.

Kınar, Kadir, "Arap Gramerinde Âmil Teorisi", *Bilimname*, XI, 2006/2 (s. 157-179).

Kocavî, Muhammed Mustafa el-Kocavî -Şehzâde-, *Şerhu Kavâ'id-i'râb*, nşr. İsmail Merve, Dâru'l-fikr, Dimeşk, 1995.

Özbalıkçı, Mehmet Reşit, "İbn Hişâm en-Nahvî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, XX (s. 74-77).

Özbalıkçı, Mehmet Reşit, "Katrü'n-Nedâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2002, XXV (s. 59-60).

Özbalıkçı, Mehmet Reşit, "Muğni'l-lebîb", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2005, XXX (s. 384-386).

Saçaklızâde, Muhammed b. Ebîbekr el-Mer'âşî, *Tertîbü'l-ulûm*, nşr. Muhamed b. İsmâil es-Seyyid Ahmed, Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1988.

Şimşek, Sultan, "Sahn-ı Semân Tetimme Medreseleri'nde Arap Belâgatının Öğretimi ve Sekkâki'nin Miftâhu'l-ulûm Adlı Eseri", *Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası*

–İstanbul’un Fethinden Süleymaniye Medreselerinin Kuruluşuna Kadar- (Ed. Ömer Mahir Alper-Müstakim Arıcı), Klasik Yayınları, İstanbul, 2015.

Suyûtî, Celaleddîn Abdurrahman es-Suyûtî, *Buğyetü'l-vü'ât fi tabakâti'l-lügaviyyîn ve'n-nühât*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhim, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1979.

Tehânevî, Muhammed Ali, *Keşşâfu ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, nşr. Ali Dehrûc, Mektebetü Lübnân en-Nâşirûn, Beyrut, 1996.

Tenûhî, Muhammed ve el-Esmer, Râcî, *el-Mu'cemu'l-mufassal fi 'ulûmi'l-lüğa: el-elsuniyyât*, nşr. İmîl Yâkub, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.

Tüccar, Zülfikar, “Şuzûrû'z-Zeheb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2010, XXIX (s. 279).

'Ulvân, Huseyn Celîl, *el-İ'râb'an Kavâ'id'i'l-İ'râb li İbn Hişâm el-Ensârî: Dirâse fi'l-Kitâb ve Şurûhih*, Dâru't-tıbbâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî', Dimeşk, 2012.

Versteegh, Kees, “Arap Dili Öğretiminin Tarihiçesi”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, çev. Muhammet Gündoğan, Sayı: 16, yıl: 2007, İstanbul, 2008.

